

Szpiegostwo.

Studium kryminologiczne

Przejdź do produktu na [**ksiegarnia.beck.pl**](https://ksiegarnia.beck.pl)

Wstęp

Szpiegostwo stanowi jedno z poważnych zagrożeń dla bezpieczeństwa zewnętrznego państwa. Między innymi z tego powodu czyny polegające na braniu udziału w obcym wywiadzie, uzyskiwaniu, gromadzeniu i przekazywaniu informacji dotyczących innego państwa zostały objęte kryminalizacją w systemach prawnych praktycznie wszystkich państw. Czyny te są zazwyczaj uznawane w doktrynie prawa karnego za przestępstwa polityczne. Z punktu widzenia państwa stanowiącego cel działań szpiegowskich innego państwa, szpiegostwo stanowi przejaw działania obcego wywiadu. Prawdopodobnie ta jest zresztą odzwierciedlona w definicji „obcego wywiadu”, który według *L. Gardockiego* stanowi punkt odniesienia dla definiowania szpiegostwa. Według cytowanego Autora obcy wywiad to instytucja obcego państwa (tzn. niepoliska) wyspecjalizowana w zbieraniu w sposób tajny informacji dotyczących innego państwa w celu ich wykorzystania w działalności politycznej, wojskowej lub gospodarczej¹. Zjawisko szpiegostwa posiada zatem dwoistą naturę, z jednej strony stanowi przejaw oddziaływania innego państwa w celu realizacji jego interesów politycznych, gospodarczych, wojskowych, z drugiej zaś strony szpiegostwo jest źródłem zagrożenia dla państwa (będącego celem tych działań) i jest zwalczane przez wyspecjalizowane organy państwa (kontrwywiad). W tym sensie szpiegostwo penalizowane w art. 130 KK jest również zjawiskiem, które stanowi przedmiot zainteresowania nauki kryminologii.

Jednak przegląd literatury dotyczącej szpiegostwa wskazuje, że ten fenomen niezwykle rzadko stanowił przedmiot badań naukowych, nie tylko w ramach nauk prawnych i kryminologicznych, lecz również *sensu largo* w naukach społecznych. Wprawdzie wywiad zagraniczny jako instytucja państwa zaczął być badany w subdyscyplinie nauk politycznych, tzw. *intelligence studies*, lecz szpiegostwo będące jedną z podstawowych form działania wywiadu pozostawało na uboczu tych dociekań. W przypadku Polski po 1990 r. szpiegostwo nie stanowiło przedmiotu badań kryminologicznych, w szczególności zaś nie były podejmowane próby przeprowadzania badań empirycznych. Problematyka szpiegostwa stanowiąca fragment przestępczości przeciwko państwu po 1990 r. była obszarem pomijanym przez karnistów i kryminologów, co wynikało głównie ze specyfiki tego tematu, śladowej wręcz ilości ujawnionych spraw szpiegowskich, które były finalizowane procesowo, braku dostępu do źródeł informacji, w tym możliwości przeprowadzania badań aktowych oraz dostępu do dokumentów. Mimo że zjawiska, takie jak przestępczość zorganizowana, terroryzm, przestępczość państwowa, są badane w ramach kryminologii, to zjawisko szpiegostwa, którego ciężar

¹ *L. Gardocki*, Prawo karne, Warszawa 2023, s. 232.

gatunkowy w niektórych przypadkach dorównuje wymienionym wyżej formom przestępczości, nie było analizowane, czemu towarzyszył także brak badań o charakterze teoretycznym².

W tym stanie rzeczy Autor uznał, że warto podjąć próbę przeprowadzenia badań naukowych obszaru, który stanowi „białą plamę” na mapie badań kryminologicznych nie tylko w Polsce, ale również w Europie. Atrakcyjność i waga tego tematu zaczęła też się zwiększać z uwagi na niepokojący kierunek tendencji politycznych na Wschodzie.

Sytuacja geopolityczna Polski zmieniła się po 2014 r., gdyż polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej powróciła do starych, imperialnych wzorów. Polityka ekspansji Federacji Rosyjskiej zorientowana na odtworzenie stref wpływów z czasów sowieckich niewątpliwie zagraża polskiej racji stanu. Szpiegostwo rosyjskie i białoruskie w tym ujęciu można zatem postrzegać również jako jeden z instrumentów prowadzenia wojny hybrydowej oraz potencjalne narzędzie przygotowań do konfliktu zbrojnego. W związku z tym znaczenie problematyki zjawiska szpiegostwa niepomierne wzrosło, gdyż można obserwować nie tylko nasilenie, lecz również jakościowe zmiany w strategiach rosyjskich i białoruskich służb specjalnych, które rozszerzają repertuar działań wywiadowczych; oprócz klasycznych zagrożeń wywiadowczych, rozwijane są operacje wpływu, rozszerza się tzw. cyberszpiegostwo. Najnowsze trendy polegające na wykorzystywaniu przestępców przez rosyjskie służby specjalne również do zadań sabotażowych i dywersyjnych w Polsce i innych krajach UE dodatkowo uzasadniają podjęcie badań naukowych, które oprócz celu poznawczego, mogą także przyczynić się do lepszego poznania i zrozumienia fenomenu szpiegostwa, co być może pozwoli na usprawnianie zwalczania tego zjawiska. Jednocześnie jednak praca dotyczy fenomenu szpiegostwa w latach 1990–2022, które nie ogranicza się wyłącznie do zagrożeń wywiadowczych płynących ze Wschodu. Stąd też w pracy poruszono problematykę tzw. szpiegostwa wśród państw sojuszniczych, w toku badań udokumentowano przypadki szpiegostwa na rzecz Niemiec i Ukrainy, oraz opisano wątek związany z działalnością amerykańskiej CIA przeciwko Polsce.

Podstawowy dylemat badawczy wiązał się z problematyką źródeł wiedzy na temat szpiegostwa. Natura tego fenomenu polega bowiem na tajności; co do zasady sprawy karne z art. 130 KK stanowiące przejaw tego zjawiska są nieliczne, trudno zatem uznać, że fenomen ten ma charakter masowy. W trakcie badań poszukiwano zatem możliwości dotarcia do akt spraw karnych, gdyż Autor przyjął założenie, że badania powinny objąć nie tylko sądy, lecz również zasoby IPN. W trakcie badań uzyskano dostęp do materiałów IPN, które obejmowały akta spraw karnych i akta spraw operacyjnych dotyczących *Marka Zielińskiego*, *Ryszarda Tomaszka* i *Piotra Hoffmanna*. Ponadto Autor uzyskał zgodę na częściowe badania akt spraw karnych *Roberta R.* i *Kamila P.*, co umożliwiło przeprowadzenie badań kryminologicznych w oparciu o metodę studium przypadku.

Prezentowana praca ma charakter kryminologiczno-prawny, przy czym wątek kryminologiczny zdecydowanie dominuje. W rozdziale pierwszym Autor omówił teore-

² Szerzej na ten temat rozdział dotyczący metodologii badań.

tyczne aspekty szpiegostwa, starając się wyeksponować polityczny wymiar tej problematyki, który znacząco wpływa na ściganie szpiegostwa. Rozdział drugi przedstawia metodykę badań. Rozdział trzeci dotyczy etiologii szpiegostwa, ma charakter teoretyczny i praktyczny, gdyż oprócz refleksji teoretycznej Autor zamieścił studium przypadku tzw. oferenta (*Kamil P.*). W rozdziale czwartym zostały zaprezentowane zagadnienia z zakresu fenomenologii szpiegostwa, omówiono problematykę tzw. ciemnej liczby szpiegostwa, *modus operandi* wykrytych szpiegów, zidentyfikowane obszary zainteresowań obcych wywiadów. Rozdział piąty zawiera studia przypadków szpiegostwa białoruskiego (*Olga Sołomenik*), rosyjskiego (*Marek Zieliński*), niemieckiego (*Ryszard Tomaszek*, *Piotr Hoffmann*). Ponadto zamieszczono studium przypadku rosyjskiego szpiega *Stanisława Sz.* w rozdziale dotyczącym fenomenologii szpiegostwa w celu ukazania procesu tworzenia agenta wpływu. W szóstym rozdziale przedstawiono wielowymiarowość problematyki zwalczania szpiegostwa.

Praca zawiera podsumowanie trwających ponad dziesięć lat moich badań nad fenomenem szpiegostwa, które obejmowały nie tylko lekturę literatury krajowej i zagranicznej, gromadzenie informacji na temat ujawnionych przypadków szpiegostwa w Polsce i na świecie, badań archiwalnych i aktowych, ale również rozmów z byłymi i obecnymi funkcjonariuszami służb specjalnych, ekspertami i naukowcami podczas konferencji i projektów naukowych w obszarze analizy kryminalnej, handlu bronią oraz przestępczości przeciwko państwu. Wśród moich rozmówców, którzy dopingowali mnie do napisania tej książki, był Pan Profesor *Jerzy Konieczny*, były Szef UOP i były Minister Spraw Wewnętrznych, który wzmocnił moje motywacje do sfinalizowania pracy naukowej w tym trudnym i wymagającym obszarze badawczym³.

W tym miejscu pragnąłbym złożyć podziękowania recenzentom w osobach Pana Profesora *Stanisława Hoca* oraz Pana Profesora *Macieja Szostaka*, których wskazówki pozwoliły na eliminację mankamentów i błędów, przy czym wszelkie potknięcia obciążają wyłącznie Autora. Pragnę także podziękować wszystkim osobom, które pomagały w zbieraniu materiałów źródłowych, udzielały rad i spostrzeżeń stanowiących źródło inspiracji w badaniach fenomenu szpiegostwa, w szczególności zaś byłym oficerom UOP, którzy zgodzili się na przeprowadzenie wywiadów, pracownikom olsztyńskiej Delegatury IPN, Sądu Okręgowego w Białymstoku, Wojskowego Sądu Okręgowego w Warszawie, Wojskowego Sądu Garnizonowego w Warszawie. Dziękuję też moim Najbliższym, którzy wykazali dużo cierpliwości wobec Autora podczas pracy nad książką.

³ P. Chlebowicz, Problematyka analizy wywiadowczej w poglądach Profesora Jerzego Koniecznego, w: *J. Widacki* (red.), *Inspiracje i wspomnienia dedykowane pamięci Jerzego Koniecznego*, Kraków 2021.

Przejdź do księgarni →

ksiegarnia.beck.pl